

VOX CLAMANTISE LUGU

JAAN-EIK TULVE

Tänavu sügisel tähistab kümne te-
gutsemisaasta möödumist ansambel
Vox Clamantis. Igavikulisest seisuko-
hast on see aeg kui liivatera kõrbes. Lähemal silmitsemisel võime aga ka liivateras leida värve ja tahke, mis teevad temast selgelt eristuva täpikese teiste täpikeste seas. Või, nagu öeldakse, ka langevast lehest võib saada Jumala tööriist maailma asjade juhtimisel.

Vox Clamantis sündis mitme asjaolu kokku sattumisel. Kui ajas palju tagasi minna, võib üheks tõukepõhjuseks pidada näiteks frangi kuninga **Karl Suure** õitsvat valitsemisaega VIII – IX sajandil, mis tõi endaga kaasa liturgilise muusika ühtlustumise ning tohutu loomingulise puhangu kogu Karolingide kuningriigis. Seda muusikat hakati mõned sajandid hiljem nimetama gregooriuse lauluks.

Natuke lähemast ajast võime välja tuua aga sellise seiga, et möödunud sajandi üheksakümnendate aastate esimesel poolel ilmus seesama gregooriuse laul väga tugevate võngetega liinile **Pariis – Tallinn** ning sellest saadud laengu tulemusena hakkas 1996. aasta sügisel väike grupp muusikuid koos käima. On väga huvitav, et mitte kõik, kes seda võnget tajusid, ei tulnud ansambelisse laulma, vaid sammusid meiega kaasa natuke eemalt. Näiteks **Madis Kolk**, kes ilmselt ei osanud arvata, et püüan oma peas kokku panna tulevase ansambli koosseisu, tellis minult 1998. aasta kevadeks Niguliste kirikusse gre-

gooriuse laulu kontserdi. Seega võiks teda täie õigusega pidada meie ansambli ristiisaks. Madis jäi meie tegemisi seirama pikki aastaid ning tihti jooksid meie mõtted väga sarnaseid radu. Kui minul tekkis idee, et võiks gregooriuse laulu põimida ka kaasaegse muusikaga, helistas tema ja pakkus just samas stiilis kontserte. Ansambli algsesse koosseisu kuulusid **Toivo Tulev, Eerik Jõks, Märta Matis Lill, Raimond Põllupüü, Taniel Kirikal, Jaan J. Leppik ja Jaan-Eik Tulve**, kellest esimesed neli tegid erinevatel põhjustel ansambelis kaasa ühest kuni kolme hooajani. Esimest korda astuti avalikkuse ette Tallinna katoliku kirikus esimese advendipühapäeva missal. Kuna mina olin tol ajal veel „poole kohaga Pariisis“, toimusid proovid küllaltki suurte vaheaegadega, samas aga käisid meie lauljad vahetevahel esinemas ka **Pariisi Gregoriaani Kooriga** ning see oli muidugi esimese rammu saamiseks väga oluline.

Pariisi Gregoriaani Koor ongi olnud nagu vilkuv majakas, mille valgusest saab kosutust hulgaliselt muusikuid üle kogu maailma. Nendega koos oleme aeg-ajalt sattunud just mitte kõige tavapärasematesse ettevõtmistesse. 1999. aasta kevadel organiseeris üks prantsuse kontserdikorraldaja meile kontserdid läbi kogu päeva, kloostriteenistuste eeskujul. Esimene algas kell 6.30 ning kohal oli juba 350 inimest. Kuna etteasted toimusid erinevates kirikutes, liikusime ühe kontserdi lõppedes jalgsi järgmi-

sesse esinemispaika, tohtu rahvamass kannul. Öhtu viimasesse kirikusse ei tahtnud rahvas enam ära mahtuda. 2000. aasta kevadel sai teoks ühine kontserdireis Liibanoni, mis oli paljudele meie lauljatele esimene kokkupuude mitte-euroopaliku kultuuriga. Kontsert toimus ühes Beirut kesklinna kirikus ja äkitselt hakkas kontserdi ajal läbi avatud akende kostma lähedal asuva mošee minaretist muezzini kutse öhtusele palvusele. Kuulasime siis kahe loo vahel seda laulu ning tajusime, kuivõrd imeiline jõud on muusikal erinevate kultuuride põimumisel. Tekkis täiesti eriline atmosfäär. Ka järgmine samm kultuuridevahelises dialoogis oli seotud Pariisi Gregoriaani Kooriga ning ülemöödnudkevadise kontserdireisiga Jaapanisse. Esinesime seal näituse „Expo 2005“ raames suurel vabaõhulaval koos Jaapani zen-munkade, maailmakuulsa usbeki sufilauljatar Munadjat Yulchieva ning New Born Church Gospel Choir'ga.

Pariisi Gregoriaani Koorist rääkides tuleb kindlasti juttu teha ka koori presidendist, Pariisi konservatooriumi gregoriaaniprofessorist **Louis-Marie Vigne'ist**, keda mina pean inimlikkuse ning mõistmise etaloniks. Pole ime, et tema juurde satuvad inimesed väga kauge-test paikadest ja paljudele näiliselt täiesti juhuslikult. Just tema asutas Olivier Messiaeni toel Pariisi Rahvuslikus Kõrgemas Muusika ja Tantsu Konservatooriumis gregooriuse laulu klassi.

Tagasi Vox Clamantise juurde. 1997. aastal liitusid ansambliga **Riivo Kallasmaa, Siim Valdmets, Erik Salumäe** ja **Urmas Põldma** ning 1998. aastal veel **Mikk Üleoja**. Selleks ajaks oli ansambli nägu juba selgelt välja kujunenud ning iseenesest tekkisid ka kontserdipakkumised nii Eestist kui ka välismaalt. 1998. aasta suvel telliti Eesti Raadiolt lindistus, mille tulemusena valmis ansambli esimene CD „**Hæc dies**“. Omamoodi tuliprooviks kujunes Vox Clamantise

arengus järgmine aasta. **Andres Uibo** pühendas 1999. aasta Tallinna Orelifestivali gregooriuse laulule ning meil tuli anda kümne päeva jooksul kümne organistiga kümme kontserti kümne erineva kavaga. Mõned orelimängijad tegid ka va ise lõpuni valmis, suurem osa aga saatis mulle lihtsalt oma soovid orelirepertuaarist ning nendesse pidin siis põimima gregooriuse laulu niiviisi, et iga päev sünniks jälle midagi uut ja erilist. Kõige soojem suhe tekkis sellel festivalil hollandi organisti **Peter Van Djikiga**, kellest on saanud omamoodi orelifestivali maskott ning kellega koos oleme andnud hulganisti kontserte ka hiljem. Teine pikk ja sisutihe koostöö sai sellel festivalil alguse **Aare-Paul Lattikuga**, kelle prantsuse hing siin eesti muusika maastikul on muidugi nähtus omaette. Aare-Paulil oli kavas Arvo Pärdi „*Annum per annum*“, mis oma ülesehituselt on väike missa. On sissejuhatus, *Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus* ja *Agnus Dei*. Seda klaveril mängides tekkis ühtäkki idee, et võiks lauldes nende osade vahele lisada delikaatselt veel mõned fraasid, mida missaliturrias lauldakse. Kui seda niiviisi harjutasime, tundus kõik hästi klappivat. Kontserdipäeva hommikul nägin juhuslikult vanalinnas Pärti ning kutsusin ta öhtul kuulama. Eks ma ise muidugi pelgasin, mida ta oma loosse sisse tungimise kohta ütleb, kuid õnneks talle väga meeldis ja nii tekkis mõte panna kokku terve kontserdikava, kus Pärdi orelipalad vahelduvad gregooriuse lauluga.

Arvo Pärt on kunagi öelnud, et muusika kirjutamine on tegelikult väga lihtne. Peab vaid kõrvad natuke rohkem lahti tegema ning kogu ümberringi hõljuva muusika kinni püüdma. Sellise tunnetusega on ta minu jaoks samal laineharjal kui suulises traditsioonis elav helilooja, kes peab ümbritsevaid võnkeid väga selgelt tajuma, et tema loodu oleks teistele arusaadav. Ning arusaadav

dav ehk mingil teisel, sügavamal ja hingelisel tasandil. Seega on Pärdi muusika kindlasti pärit samast algallikast, kust gregooriuse laulgi. Esimest korda astusime Pärdi-gregoriaani kavaga üles Pariisis ning 2002. aastal ilmus „**Annum per annum**“ -nimeline plaat prantsuse heliplaadifirmalt Arion.

Vahetult enne 1999. aasta orelifestivali liitus ansambliga **Raul Mikson**, järgmisel hooajal veel **Risto Joost** ja **Uku Joller**, viimane küll vaid üheks hooajaks. Lisaks kontaktidele organistidega hakkasid tihedad sidemed tekkima ka teiste muusikutega ning esimeseks suuremaks koostööks kujunes **Eesti Filharmoonia Kammerkoori**, **Tallinna Kammerorkestri** ja **Tõnu Kaljustega** esitatud **Mozarti „Reekviem“** tselluloositehase katlamajas, kus Vox Clamantis laulis Mozarti teose osade vahele gregooriuse laule surnutemissast.

2000. aasta kevadel osalesime esimest korda Belgias väikeses Watou küla-keses korraldataval, vist maailma kõige suuremal ning prestiižsemal gregoriaani festivalil ning sellest alates on Vox Clamantise nimi teada gregorianistide hulgas ka rahvusvaheliselt. See festival on jällegi omaette fenomen. Alguse sai see kakskümmend seitse aastat tagasi paari gregoriaaniarmastaja eestvedamisel, kes kutsusid kokku veel mõned sõbrad, et koos laulda. Järgmisel korral tuli ansambleid juba rohkem ning nüüd ei suudeta kaugeltki kõiki enam vastu võtta. Esinejatega on esindatud kõik kontinendid ning publikut tuleb nii palju, et kolmekümne kilomeetri raadiuses on kõik hotellid festivali ajal puupüsti täis. Samas pole see festival kujunenud mingiks kommertsürituseks, vaid on säilitanud väga sõbraliku ja perekondliku vaimu. Arvatavasti just selle erilise atmosfääri tõttu esinevad ka kõige „kuumemad“ nimed seal tasuta.

2001. aastal tuli ansambli lauljatele appi **Tõnis Kaumann** ning just sel ke-

vadel astusime Prantsusmaal ja Portugalis esimest korda üles Pärdi-gregoriaani kavaga „Annum per annum“. Portugali reisi juures oli ka huvitav kokkusattumus. Üldiselt ei ole eesti interpretatsioonid seal sagedased külalised. Siis aga toimus täiesti erinevate kontserdiorganisatorite kaudu samal päeval Lissabonis nii Vox Clamantise kui ka Eesti Filharmoonia Kammerkoori kontsert. Samast õhtust meenub ka üks lõbus seik. Pärast kontserti viis Eesti saatkonna esindaja meid Lissaboni kõige kuulsamasse *fado*-restorani, kus alguses võtsid laulu üles uksehoidjad, siis kelnerid, kokad ja lõpuks ka nõudepesija. Nad nautisid oma triumfi muidugi täiega. Nende lahke ja sõbralik meeoleolu kadus aga kohe, kui meie Raul Mikson laulis kerjuse aaria Kõrveri ooperist „Ainult unistus“, mille peale turistid samuti vaimustunult plaksutasid.

2002. aastal liitus meie meesansambliga esimene naine, **Kadri Hunt**, vääriiline partner kümnele mehele, kes võib laulda koos meestega meeste partiisid ning kui vaja, ka naiste omi. Samal aastal sai lõpuks teoks kaua mõttemõlgutustes tiirelnud idee koostööst **Weekend Guitar Trioga**. Kuna gregooriuse laul on pärit improvisatsioonilisest keskkonnast, tekkis mõte seda kõrvutada kaasaegse improvisatsioonilise muusikaga, samas neid mitte vastandades, vaid leides ühist väljendust, mõttemaailma ja kõlavärve. Tulemuseks oli väga huvitav kahekõne, kus mõlemad ansamblid olid nii tähelepaneliku kuulaja kui ka aktiivse kaasaraäkija rollis. Selles koostöös on teineteisesse süüvimine liikunud aastate jooksul väga palju edasi ning praeguses programmis kuulen mina pigem ühte ansamblit kui kahte.

Samal ajal sai hoo sisse ka koostöö teiste ansamblite ja muusikutega. Ka mitmed eesti heliloojad olid avastanud meie ansambli kõlavõimalused ja soovisid meile kirjutada. 2003. aastal eesti

Vox Clamantis Watou rahvusvahelisel gregoriaani festivalil Belgias mais 2006.
 Vasakult: Taniel Kirikal, Raul Mikson, Jaan-Eik Tulve, Endrik Üksvärav,
 Tõnis Kaumann, Mikk Üleoja, Erik Salumäe ja Jaan J. Leppik.
Helena Tulve foto

muusika päevadel kandsime koos Risto Joosti **Voces Musicales Ensemble'iga** ette kolm teost: **Lauri Jõe**lehe „**Passio**“, **Tanja Kozlova** „**Tišina**“ ning **Toivo Tulevi** „**Adiòs**“. Hooajal 2004–2005 kõlas koostöös Eesti Kontserdiga juba terve sari üldnimetusega „**Kohtumised**“, mille raames toimus neli koostööprojekti. Idee oli kõigil neil üks – ühendada gregooriuse laul nüüdisaegse kirjaliku või improvisatsioonilise muusikaga. Igale kontserdile tellisime ka ühe uudisteose. Sarja esimene kava oli ühiskontsert **Küberstuudioga**, kellega olime mõne programmi teinud juba va-

remgi ning käinud ka esinemas Kreekas. Nende koosseis on iga kord natuke erinev ja seetõttu ka meile alati uudne ja inspireeriv. Uudisteosed kirjutasiid meie ühisele koosseisule **Mart Siimer** ja **Tõnu Kõrvits**, kes kasutas oma loos eesti rahvaviisi. Järgmiseks partneriks oli džässstrio koosseisus **Villu Veski**, **Taavo Rimmel** ja **Brian Melvin** ning sellele kirjutati loo meie oma laulja **Tõnis Kaumann**, kes helikeelelt on eesti tänapäeva autoritest kindlasti üks džässilikumaid. Kolmas kava sündis koos ansambliga **Voces Musicales** ning neljas **Hortus Musicuse**, Brian Melvini ning

Sofia Rubinaga. Sellele koosseisule kirjutas pala **Helena Tulve.** Õigupoolest oli see esimene kava, milles gregooriuse laul oli vaid inspiratsiooniallikas, esitav muusika pärit samuti suulisest traditsioonist. Laulsime Hispaaniast, Marokost, Jeemenist, Iraagist ja Indiast pärit vanu juudi laule, Hortus ning Brian saatsid neid oma äärmiselt tundeliste improvisatsioonidega ja kõike kohal heljusid Sofia nõtked ent jõulised džässilikud melismid.

2004. aastal lisandusid ansamblisse **Endrik Üksvärav** ja **Joel Vahermägi**, kellest viimane jällegi vaid üheks hooajaks, ning 2005. aastal **Meelis Hainsoo.** Seega on koosseis pidevalt täienenud ja tugevnenud nii füüsiliselt kui ka vaimiselt. Samas on ansambel oma tuumikus olnud väga stabiilne, mis on äärmiselt oluline selleks, et teha pidevat tööd, sõltumata kontserdigraafiku tihedusest. Gregooriuse lauluga tegelemine nõuab hädasti regulaarseid proove, kuna mittemeetriline fraasitunnetus ning monoodiline väljendus on kõike muud kui lihtsate killast ning projekti korras programmide tegemine jääks kindlasti väga algelisele tasemele. See nõuab lauljatelt muidugi väga suurt pühendumist, kuna tasu saavad nad vaid esinemiste eest.

Nagu eespool mainisin, on lisaks aktiivsetele ansambli liikmetele meil ka mitmeid kaasakõndijaid, kes oma mõtete ning tunnetega on palju ansambli arengule juurde andnud. Oleme neile äärmiselt tänulikud, kuna sõnumist arusaamine ja kaasamõtlemine on suur tugi. Mis see sõnum siis on? Üheselt sellele vastata on muidugi väga raske, kuna igale lauljale, nagu ka igale kuulajale, võib see olla küllalt erinev. Ehk selles peitubki gregooriuse laulu rikkus? Rääkimata kolme tuhande aastastest psalmitekstidest pean mina gregoriaani jõuks sündi ning karastumist suulisest traditsioonist, mis tähendab, et helilooja, kes on olnud samal ajal ka teose esimene

interpreet, on pidanud olema oma muusikalises väljenduses niivõrd selge ja muusikat lõpuni tunnetanud, et selle on üle võtnud ka teised ning see on säilinud tänaseni. Samuti gregoriaani horisontaalne liikumine, mis on muusikale sama loomulik kui meile hingamine. Jumaliku juhatuse jätan igati enda otsustada, kuid ütlen, et gregooriuse laulu võib uurida sama moodi nagu loodust – kunagi ei saa öelda, et nüüd on kõik ära seletatud. Muidugi on ka väga palju inimesi, kellele elu kulgemine on väga selge ning kes teavad täpselt, millist muusikat nad kuulavad ja mida nad muusikas kuulavad. Mõnele neist gregooriuse laul ei meeldi.

Ausalt öeldes ei pea mina gregooriuse laulu vanamuusikaks selle sõna kitsas tähenduses, kuna suulisest traditsioonist sündinuna on ta jäänud aktuaalseks ja elujõuliseks kaasaraäkijaks läbi sajandite. Pole siis ka ime, et väga paljud heliloojad erinevatest ajastutest on gregoriaani juurde ikka ja jälle tagasi tulnud ning sealt inspiratsiooni ammutanud. Eesti heliloojatest mainiksin siin Arvo Pärti, **Erkki-Sven Tüüri**, Toivo Tulevit ning Helena Tulvet, kellega on olnud õnn viimasel ajal koos töötada. Samal põhjusel ei saa ma gregooriuse laulu pidada ka suunatuks vaid teatud kultuurilise taustaga kuulajatele. Kuigi pärit selgelt Lääne-Euroopa katoliiklikust traditsioonist, on see tänapäeva avatud ühiskonnas kõnekas kõigile. Oleme seda omal nahal tunda saanud, esinedes gregoriaani kontekstist väga kaugetes maades, nagu Maroko, Liibanon, Kreeka või Jaapan. Nendele radadele soovime suunata ka oma järgmised koostööprojektid, esinedes koos sufi või tiibeti lauljatega, aga saabuvatele asjadele saame tagasi vaadata siis, kui möödume mõnest tulevases teetähisest.